VICTOR CIRIMPEI
Institutul de Filologie
(Chişinău)

FRAGMENTE DE TEZAUR AL MENTALITĂȚII ŞI INTELIGENȚEI POPULARE (I)

LĂMURIRE ORIENTATIVĂ

Ne-am gîndit să oferim cititorului revistei academice chişinăuene „de lingvistică şi ştiință literară" cîteva probe de expunere şi tratare pe nou a materialelor etnofolclorice, pe care le-am cules vreo cincizeci de ani în urmă. Sperăm ca munca noastră, etnologică în fond, să trezească interesul cercetătorilor filologi.

Începuturile preocupării noastre pentru culegerea, în primul rînd, a unor date istorice curioase despre satul natal, a diverselor vorbe interesante şi expresii neaoşe, inclusiv proverbe şi zicători, țin de anii 1953-1954, cînd eram la vîrsta adolescentină de 13-14 ani, elev în clasele a VI-a şi a VII-a al şcolii generale din satul Drăgăneşti, raionul Sîngerei (fostul județ Bălți), localitate din centrul nordului basarabean; pe atunci noi avînd o înțelegere vagă-rudimentară a ceea ce înseamnă etnografie şi folclor.

Din acea, tot mai depărtată vreme, ni s-au păstrat notițe, ca: „Şirimpeĭ – numili ista... di la turc sî trajĭ", „Calu-i cu patru picioare, şi tot se poticneşte (omu, cu două – cum n-a greşi?!)", „Frumuşața n-o mînînşĭ cu măligî – omu sî şiĭ Om", „Şi-ĭ în mînă / nu-i minşĭună", „Omului flămînd / numa chita i-'n gînd".

După absolvirea clasei a VII-a ne-am dorit perspectiva instruirii ca student-filolog, iar din 1958, cu acest obiectiv abordat (concomitent, şi cu înțelegerea mai clară a ceea ce reprezintă mentalitatea şi inteligența populară), am continuat adunarea de noi şi diverse materiale etnofolclorice. În vara lui 1960, servindu-ne de bicicletă, am demarat înfăptuirea unui *proiect-culegere de folclor cu descrieri etnografice din satele de pe ambele maluri ale Răutului,* de mai sus de Bălți şi pînă la vărsarea lui în Nistru; adunînd sporadic piese de acelaşi gen *şi din alte localități*. Drept sursă pentru culegere ne-au fost şi informatorii-elevi din cîteva sate dependente de şcolile din Sacarovca şi Mîndreştii Noi ale raionului Sîngerei, în care, în paralel cu studența, am activat ca profesor şcolar în anii de învățămînt 1960-1961 şi 1962-1963.

Devenit laborant în cadrul Sectorului Folclor al Academiei de Ştiințe a RSS Moldoveneşti (august 1964), a trebuit să mă conformez planurilor de lucru instituționale şi să abandonez lucrul asupra propriei colecții, pe care o susținusem permanent pe parcurs de puțin peste un deceniu (ianuarie 1953 – iunie 1964); în ultimii ani însă (Academia de Ştiințe numindu-se „a Moldovei"), odată cu înaintarea în vîrstă, ne-am hotărît să revenim la manuscrisele acelei culegeri.

Aşadar, la o examinare de ansamblu deocamdată (nu în toate amănuntele) a colecției adunate pe teren în acei ani, constatăm existența unei bogate comori de giuvaiere ale mentalității şi inteligenței populare – mitice, istorice şi artistice; această comoară-tezaur fiind extrasă, fărîmă cu fărîmă, din graiul viu al oamenilor de diferite vîrste, femei şi bărbați, 310 persoane cu nume concrete, plus cîțiva anonimi, din 78 de localități basarabene,

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

nord-bucovinene şi de pe stînga Nistrului[1]. După o examinare „în toate amănuntele", cifrele numite ar putea să crească.

Piesele colecţiei ilustrează un spectru larg de categorii noţionale, pe care, în vederea tipăririi materialelor, le denumim în ordinea diacronică aproximativă a mentalităţii şi inteligenţei populare:

1) desluşirea mitologică a lumii şi perceperea evenimentelor anului solar (prin datini, credinţe, descîntece, practici magice, semne prevestitoare, farmece, vrăji, credinţe, obiceiuri, datini pentru zile sfinte precreştine şi creştine, ziceri şi cîntări de cult, colinde, oraţii),

2) cunoaşterea vieţii omului şi a mediului natural, cultural şi istoric al societăţii (cîntece de legănare a pruncului, practici, ziceri, cîntece şi jocuri ale copiilor; cîntece, strigături şi balade de dragoste; cîntece de armată şi război, cutume prenupţiale, oraţii şi strigături de nuntă; datini, obiceiuri, cîntece, glume şi strigături de familie; deplîngere şi pomenire a morţilor; informaţii, amintiri, legende, povestiri şi cîntări istorice),

3) gîndirea artistică (asemănări, comparaţii şi aprecieri neobişnuite; expresii idiomatice, zicători şi proverbe; întrebări şmechere şi ghicitori; naraţiuni fantastice, nuvelistice, comice şi alegorice; balade, cîntări de vitejie, cîntece filozofice, poezii distractive, teatru folcloric; plăsmuiri folclorizate şi de album). Crîmpeie, pasaje, chiar întreguri de viziune artistică avem şi în primele două secvenţe ale aceleiaşi diacronii, pe care nu întîmplător am numit-o aproximativă.

Am avut grijă ca fiecare unitate-material a colecţiei să dispună de două componente indispensabile – *fişă documentară* şi *text*, iar în cazul cînd ceva din conţinutul textului (cuvînt, expresie, aspect al conţinutului) necesită lămuriri, la primele două componente ale unităţii-material am adăugat o a treia componentă, cea *explicativă*, pentru comentarii şi glosar.

Din punct de vedere grafic, *fişa documentară*, am expus-o cu caractere cursive/italice grase/aldine; *textul* – cu caractere drepte ordinare, ambele componente avînd aceeaşi mărime a literelor (de ex., corpul 12), pe cînd caracterele componentei *explicative*, cu litere mai mici (corpul 10); cuvintele ce necesită lămurire avînd caractere drepte aldine, o eventuală formă literară sau indiciu etimologic ale cuvîntului obscur sînt luate între paranteze rotunde; explicaţia – cu litere drepte ordinare, fragmentul de context citat e redat cu caractere cursive simple între ghilimele (vezi mai jos cîteva exemple).

În stadiul culegerii pe teren a materialelor, am avut o deosebită grijă pentru indicarea amănunţită şi expresă a constituentelor fişei documentare (ceea ce, grafic-tipărit, se cuvine evidenţiat), ca:

1) momentul preluării de pe teren a mostrei – anul şi data lunii; cum ar fi: *1962*, *3 noiembrie*; în puţine cazuri avem datări de felul *1957*, *septembrie*;

2) localitatea, cu adresa teritorial-administrativă din timpul culegerii; trei exemple: a) *s. Domulgeni, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească*; b) *s. Iordăneşti* (*numit şi Podlésnoe*), *r-nul Hliboca* (*Bucovina de nord*); c) *s. Tocmagiu* (*numit şi Tocmazeia*), *r-nul Grigoriopol* (*stînga Nistrului*);

3) informatorul, cu numele de familie, prenumele şi prenumele tatălui său; respectîndu-se cu stricteţe ordinea acestora; de ex.: *Ardeleanu Paraschiţa Grigore* (nu *Paraschiţa Ardeleanu*, nu *Paraschiţa a lui Grigore Ardeleanu*, nici în alt fel) sau, în puţine cazuri, neizbutindu-ne acumularea celor trei nume: a) „*Ciulucăneasa*" [*din Ciulucani*] *Vîrvara Ion*; b) *un bărbat* [*nu a dorit să i se ştie numele*]; c) *Ţăruş* [*fată mare/colhoznică*];

[1] Pentru culegerea unor materiale din Bucovina de nord şi nordul Basarabiei am avut sprijinul fratelui meu Constantin, agronom-pomicultor (iunie, 1961) şi al colegului de grupă studenţească Serghei Mazureac (iunie, 1964).

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

4) vîrsta informatorului (*12 ani* sau *53 de ani*, sau *de vreo 25 de ani*);

5) categoria noţională a materialului cules, cîteva exemple: a) *credinţă despre furatul descîntecelor şi tăinuirea lor*; b) *zicere la prima vedere de primăvară a cocostîrcului*; c) *informaţie etno-istorică şi toponimică*; d) *cîntec de îndrăgostire*; e) *tîlcuire a visului despre pomene pentru mort*; f) *obiceiul colindatului cu* „*Steaua*” *şi textul respectiv*; g) *oraţia* „*Plugului*”; h) *baladă a soldatului în război*.

Aşa s-ar cuveni să arate, evidenţiată grafic, fişa documentară a fiecărei mostre publicate; asemenea fişă, după cum am indicat mai sus, trebuie plasată numaidecît înaintea textului, ea familiarizînd cititorul cu substanţa valorică a subiectului ce i se oferă; totodată această fişă reprezintă gestul de mulţumire şi gratitudine a culegătorului faţă de informator.

În scopul înlesnirii pronunţiei corecte a unor cuvinte din *texte*, am indicat accentul de intensitate, ascuţit (′), al acestora (ciulamá, dúşman, felezué, tapaşleác, voénîî). Pentru cuvintele *glosarelor* am subliniat cu linie vocala-accent (bumburuzî**,** chirchiriţî**,** cudalbî**,** dicalon**,** ghīoc**,** injesc**,** Udmă**,** vornişel**,** zvîrle).

Comentariile sînt numerotate cu cifre între paranteze drepte şi urmează după text; parantezele drepte servind şi pentru oricare completări-precizări de material etnofolcloric.

Cuvintelor şi expresiilor de circulaţie restrînsă, mai puţin înţelese cititorului contemporan (*bezărău*, *dimirlie*, *gologan*, *hătu-ţ maţu cui ti ari!, jelniţă*, *ocă*, *pidjac*, *rărunchi*, *sînicat*, *sumeţ*, *şleapcă* etc.), le-am aplicat cîte un asterisc pe marginea din dreapta, explicîndu-le în glosarul, plasat la sfîrşitul materialului/studiului/cărţii, cum ar fi:

chiţă (pită) – pîine („*Omului flămînd / numa chita i-’n gînd*”).

plesni-ţ-ar ochii şi-o sprînceană – expresie-sudalmă („*plesni-ţ-ar ochii şi-o sprînceană / c-ai făcut din capu tău / făr’ de ajiutoru meu*”).

şaht (de la rus. *шахта*) – mină, de cărbuni („*oi face contract* / *pe trei ani la şaht*”).

Am avut grijă să redăm limbajul fiecărui text în o cît mai adecvată corespundere cu felul de rostire al informatorului, recurgînd la următoarele cîteva grafii de natură dialectală:

un *i* „lung” (ī) pentru cuvinte, ca: *pădurī* (pădure), *strailī* (straiele), *balaī* (bălaie), *paī* (pară [să nu-ţi ~]), *ochī* (ochii);

un *i* „scurt” (ĭ) în cuvinte: 1) cu *i* afonizat (redus): *bolĭ*, *buşĭ* (buci [de cînepă]), *sujĭ* ([tu] sugi); 2) cu *i* „muiat”: *minşĭunî*, *jĭurî*, *jĭug*; 3) cu *i* în diftongi şi triftongi: *haĭdăĭ*, *hăĭs*, *copchiĭ*, *ĭaca*, *ĭará, oaĭī, văĭcăredz.*

Aceeaşi siglă a scurtimii sunetului o aplicăm şi literei *u* (ŭ) pentru citirea corectă a unor cuvinte, ca: *doaŭî* (două), *harabaŭa, laŭca* (magazin alimentar), *screŭa* (şira spinării), *steŭa*.

Pentru *n* palatalizat, frecvent în rostirea orală a vorbitorilor subdialectului moldovean, folosim aceeaşi literă, *n*, dar cu un semn diacritic deasupra (ñ), ceea ce sugerează cititorului pronunţarea populară corectă, palatalizată, a unor cuvinte, ca: *ñercurĭ, ñerī*, *luñinat, ñeata*, *ñiaunî*, *ñijatca*, *ñireasa*, *ñirticarĭ*, *añĭórsî* (nu *nercurĭ*, *nerī*, *niaunî* etc.).

Nu am recurs la semne diacritice în cazurile ce nu provoacă dubii la citirea formelor de rostire dialectală.

Am apelat la îmbinarea de litere *dz* pentru un sunet (africată alveolară sonoră) de mare frecvenţă în rostirea moldoveană: *budzat*, *dzămos*, *dzăşī, dzîşī*, *dzardzîrī* (nu *buzat*, *zămos*, *zăşī*, *zîşī*, *zarzîrī*).

Gîndindu-ne la posibile greutăţi de interpretare a textului popular, am admis prezenţa şi aflarea în comun a cratimei-legare a două litere cu apostroful-absenţă de literă în cazul

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

unor îmbinări de cuvinte, cum ar fi: *bărbatu'-său, di la dispărţirī-'ncoaşī, di-'naintī, puse-'ntr'-însa, s-a-'ntors, se-'ntîmplă, sî-'mpartî, a-'nota*.

Pentru a facilita perceperea începutului unui subiect (mai cu seamă cînd prezentăm un şir de piese ale aceluiaşi informator), prima literă a textului o expunem grafic mai pronunţat, aldin.

Ceea ce deosebeşte categoric această colecţie de majoritatea publicaţiilor etnofolclorice de pînă acum, este şi neacceptarea literei majuscule pe marginea din stînga a tuturor versurilor; în textele versificate de sorginte populară, asemenea celor de proză, litera mare o vom folosi doar la începutul primului cuvînt al propoziţiei, la începutul numelor proprii, cît şi al celor comune de valoare neordinară (un exemplu pentru cazul de la urmă: *Frumuşaţa n-o mînînşĭ cu măligî – omu sî şiī Om*).

În ceea ce priveşte punctuaţia, reluăm poziţia marelui cercetător-etnolog Ovidiu Bîrlea: „punctuaţia ne aparţine, scopul ei fiind acela de a uşura lectura, năzuind să dea interpretarea cea mai plauzibilă nuanţărilor de sens" (*Antologie de proză populară epică*, vol. I, Bucureşti, 1966, p. 8).

MATERIALE COLECTATE

1) Desluşirea mitologică a lumii şi perceperea evenimentelor anului solar

1961, 21 iunie, s. Băhrineşti, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Barbăscumpă Maria Timofei, 10 ani; descîntec de scos gunoiul din ochi:

Cînd ăţ într'-on gunoĭ în ochĭ, închidz ochiu şî-l freşĭ cu dejitu, dzîcînd cîtiva orĭ:

Gunoioasî gunoiu' din ochi sî iasî! [1]
purcuboasî,

[1] Senzaţia de gunoi în ochi este şi în caz de apariţie a bolii oftalmologice *cataracta.*

1960, 7 august, s. Roşieticii Noi, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Suvac Vasile Ion, 20 de ani; descîntec de scos apa din urechi:

Cînd întră apă în urechi, cu mînile după ceafă, apeşi cu palmele peste urechi de mai multe ori şi zici:

Eşi, Apă, din urechi ş-on căţel de usturoi
şi ţi-oi da parale vechi, din grădină de la noi.

Şi urechile se destupă de apă.

1961**, **20 iulie**, **s. Ustia**, **r-nul Criuleni**, **RSS Moldovenească**, **de la Ciobanu Galina Ion**, **7ani**; **descîntec de dezamorţit piciorul:

– **E**ş, Babî, din chişior – Şeal mai marī!
că ţ-o murit un ficior! – Un colac ş-o lumînarī
– Carī? Carī? ş-o prăjînî pi spinarī!

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

1961**, **22 iunie**, **s. Ghindeşti**, **r-nul Floreşti**, **RSS Moldovenească**, **de la Lavranciuc Vasile Leonte**, **10 ani**; **credinţă populară despre statura omului:

N-o crescut [cutare fată] pentru că, de mititică, o bătut-o cu mătura.

1956, 27 aprilie**, **s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească**, **de la Cojocaru Chira** (**Chirilă**) **Vasile**, **19 ani**; **credinţă populară despre spor la prins peşte:

Eu, cînd prind vo cîţva peştĭ di-odatî, orĭ cu fatca*, orĭ cu şĭorpacu*; pi unu îl azvîrl înapoi di undi-am prins, c-ap'-aşĭala aduşī alţ peştĭ la fatcî orĭ la şĭorpac; prindz mai cu sporĭ.

1961, 5 august, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Racu Ifteñi Dumitru, 23 de ani; credinţă despre aflarea locului vieţii conjugale:

Băeţî nu pre, da fétilĭ mai mult – pun o bumburudzî* pi dejit şî-ĭ cîntî di cîtiva ori, păr şī zboarî, bumburudza şeĭa:

Bumburudzî — undī-i zbura,
rudzî, — încoló m-oi mărita.

1959, 6 decembrie, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Morari Catinca Gavril, 67 de ani;

1) ***credinţă populară despre furatul şi tăinuirea descîntecelor:***

Eu le-am audzît şî le-am învaţat [descîntecele] di la mătuşa Mărioara Perjoaĭa; di vro triĭspreşĭ anĭ eram. Şî li-'nvaţam pi furatī*, cî nu vre sî-ñĭ spuī; c-aşă-ĭ psînī* obişeĭu – dacî-ţ audi şineva discînticu, apu n-arī puterī, nu sî-'mplineştī.

2) ***descîntec de Udmă:***

Udmî*, Udmîşoarî, — şî be apî tarī,
încalicî-ti pe-o druguşoarî* — şî ti punī la soarī
şî ti punī la marī — şî crapî* ca o şicoarī*.

Di nouă ori să zîce cînd să face o cúte* roşă la un chişior.

3) ***descîntec de Şĭopîrlaiţă:***

Şĭopîrláīţî* — roata te-a calca,
láīţî, — şĭopîrláīţa a saca.

Di nouî ori sî dzîşī cînd sî fac pi fruntī nişţī bubī roşî, nişţī beşîşĭ; or la gît – o dungî roşî.

1961, 23 iunie, s. Sîrbeşti (Sărbéşti), r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Bejenaru Paraschiţa Alexei, 86 de ani; datina practicării descîntecului de Duc'-se-pe-Pustii:

[**D**e Duc'-se-pe-Pustii] sî discîntî cu schinu-voĭniculu* cu tot cu rădăşinî. Îl încăldzăştĭ în oalî nouî, cu apî.

Da oala sî nu sî tîrguiascî, sî nu sî arătī cu mîna, da sî sî dăī cît a şerī. Sî sî arătī cu chişĭoru, nu cu mîna.

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

1961, 6 august, s. Ţîra, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Coroian Vîrvara Chirilă, 40 de ani; ***descîntec de eşit în lume***:

În sat m-am pornit,
cu lumī multî m-am întîlnit,
nimi-n samî nu m-o luat;
numai Maĭca-Prestea
din nantu cerului
în samî m-o luat,
soarilī în fruntī mi-o pus,
luciafăru-di-dimineaţî
în mîna dreaptî mi-o aşazat,
stelili în poalî mi le-o turnat –
faţa mi-o luminat,
lumea la minī s-o uitat,
m-o văzut frumos (frumoasî)
şî luminat (luminatî)
ca di Dumnezău lasat (lasatî).

Îl zîşĭ în oleacî di apî ni-’nşeputî şî ti spelĭ pi faţî, mînilī, cu apa şeĭa; ş-ap’ ti duşĭ în sat.

L-am auzît di la o babî, Feñia Caciuc parcî-i zîşeŭ, din raīonu Glodeni.

1961, ***23 iunie***, ***s. Cenuşa***, ***r-nul Floreşti***, ***RSS Moldovenească***, ***de la Scurtu Mihail Andrei***, ***11 ani***; *coli****ndă la Crăciun***:

Raje-un Cerbuşor-de-Munte,
Va, Lear, Domnu Le! [1]
nime-n lume nu-l aude,
Va, Lear, Domnu Le!
numai maica lui (*cutarī*):
Va, Lear, Domnu Le!
– Scoală, (*numele*)! Nu dormi!
Va, Lear, Domnu Le!
(*Cutare*) în talpe s-a săltat,
Va, Lear, Domnu Le!
faţa albă şi-a spălat,
Va, Lear, Domnu Le!
haine bune a-’mbrăcat,
Va, Lear, Domnu Le!
papuci galbeni a-’ncălţat,
Va, Lear, Domnu Le!
pe Surú l-a-’ncălecat,
Va, Lear, Domnu Le!
după Cerbu s-a luat.
Va, Lear, Domnu Le!
Cînd soarele a apus,
Va, Lear, Domnu Le!
el pe Cerbu l-a ajuns:
Va, Lear, Domnu Le!
– De ce rajĭ tu, Cerbule?
Va, Lear, Domnu Le!
De ţi-i foame,
ţ-om da poame;
Va, Lear, Domnu Le!
de ţi-i sete,
ţ-om da fete.
Va, Lear, Domnu Le!
– Nici mi-i foame, nici mi-i sete,
Va, Lear, Domnu Le!
da mi-a paşte-n codru verde.
Va, Lear, Domnu Le!

(Ş-ap’ sî zîce, nu sî cîntî:)

Doi colaci de cei în şasî
de ni-ţ da, de nu ni-ţ da,
scrie-n carte c-om lua.

Busuioc stropit pi masî,
rămîi, gazdî, sănătoasî!

[1] Aici şi în celelalte reluări a cuvîntului *Lear*, acesta se pronunţă ca o singură silabă.

Fraza repetată constant *Va, Lear, Domnu Le!* este, în opinia noastră, forma erodată-uitată a vechii (precreştine) adresări cultuale către Soarele-prunc (nou născut la începerea anului), dezmierdat prin cuvîntul *Lel*/*Ler*: *Vai*, *Ler, Doamne Ler!*

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

1963, 27 august, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Lungu Ion Simion, 78 de ani; oraţia „Plugului”:

În astî sarî şi-o-’nsarat
noi pi dumevoastrî
nu v-am urat,
Domnu-amu ne-a ajiuta
şî pi dumevoastrî v-om ura.

Cealu* roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

Bucuraţĭ-vă, bucuraţĭ-vă,
boeri mari,
cum s-o bucurat sfîntu lu Ion
Machedon*
de-aşelī douspreşī merî di aur
pi carī
Maica-Preştea* i le-o pus în
poalî.

Douspreşī pluguri
pi brazdî o pornit
cu cîtī şăsî boi,
cu doispredzăşī argătoĭ*.
Boī şiĭ di-’naintī –

cu coarnilī zugrăvitī,
şiĭ din prigon* –
cu coarnilī otgon*,
şiĭ di la roati –
cu coarnilī-’mpreunatī,
ca sî margî brazda pi-aşazatī.

Ş-o arat
Dealu Gararimulu*,
Valea Rusalimulu*
în lunjiş
şî-n curmezîş
cît cu ochī-acuprinzîşĭ*.
Brazdî neagrî răsturna,
grîū roşu ravarsa*,
cu borona* boroné,
grîū-n urmî răsăré.
Ş-o samanat grîu cu sacară,
păn în sară
să răsară;
ş-o samanat grîu cu arnăut*
ş-o dat Domnu şî s-o făcut.

Cealu roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

Şî s-o dus Badea* la lunî
(la lunî, la săptămînî)
sî vadî grîū di răsărit.
Da grîū – nant cît casa,
în pai – ca trestia,
în grăuntī – ca mazărea!

Ş-aşa, nant şî rămurat –
pi jĭumatatī scuturat!
Badea rău s-o spaimatat,
di trīī ori
lanu-o-’ncunjiurat,
schişī-n mînî o luat
şî acas’ o alergat,
pi masî le-o aruncat –
casa i s-o luñinat
şî gloata* s-o bucurat!
Badea-’tunşĭa o grăit
ca omu şel năcăjît:
– Măi nevastî, măi fimeī,
ţarna* noastrî ni sî chéĭī*.
De-a da Domn’-un chic* di
vînt,
grîū nostru-i la pămînt;
de-a da Domn’-un chic di
ploaĭī,
grîū nostru tăt sî moaī!
– Omule! Măi omule,
dă tabunu* la ocol
şî alejī un cal graur*,
şî-i punī şaua di aur
cu scărilī* di arjint,
di carī eu n-am văzut
di cînd mama m-o făcut!

El – tabunu la ocol
ş-o ales cal tritinat*,
numa bun di-’ncălicat,
cu o dungî marī
pi schinarī,
ca s-ajĭungî-n Mojilău*
cu soarī*;
în toiag s-o radzamat,

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

pi Murgu* s-o-'ncălicat
şî-n Mojilău, cu soarī, s-o
aflat.

S-o pornit pi Uliţa Micî
şî n-o neguţat* nimicî,
s-o pornit pi Uliţa Marī
ş-o dat de-un ţîgan
c-o dobî marī
în schinarī.
– Măi ţîganī,
bre ţîganī,
şi-ai în dob'-aşă di marī?
– Şer am şî oţăl, cucoanī¸
cît îţ trebî dumitalī.
Badea mult s-o bucurat,
i-o plătit cu îndesat,
doba i-o răscumpărat.

Cealu roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

S-o dus Badea
la Ion Ţîganu,
carī faşī săşirĭ cu ciocanu;
cu ciocanu cum li batī,
numa bunī-s di zîmţatī.
– Sî-ñi faşī ñiī mai zîmţoasî
pintru fetilī spătoasî
şî di altilī, mai cîrnī,
pintru babilī bătrînī
carī ştiu hoara la pînī*

Săşeruĭşī s-o făcut –
lucrători nu s-o găsît!

Ş-o adus nouî nepoţ
şî nouî nepoţălī
şî i-o pus
din capîtu pămîntulu,
din jilişteа* vîntulu.
Cînd vîntu băte,
iĭ tarī sîle;
cînd vîntu-'nceta,
iĭ gurilī căsca
şî la Badea sî uĭta.
Şî era una cu rochia
chicăţîcî*,
sprintioarî şî voinicî
(tarī ghinī samana
cu mîndruţa mea) –
di triĭ ori cîn sî roté,
snopu-n chişĭor* îl puné;
din snop – în claī*,
din claī –
'n odobaī*!

Badea cum o şuerat
dintr-un dejit mic,
o vinit un cal voinic
şî cu nouî epī
di nouî aĭ* sterpī,
cu cochitilī crapatī,
cu sîrmî leagatī,
cu aur suflatī;
undī calca –
balta saca,
n-audzăĭ un oa-ca-ca*;
undi-atinjé –
pămîntu frijé,
şărchī-n borţ sî ascundé!
Şî le-o pus Badea
pi faţarī di-alamî –
din picioarī tropăé,
din codz vîjîé,
grîū ñi-l felezué*
şî pi nărĭ cîn stărnuta –
grîū tăt ñi-l vîntura;
din urechi şĭuşĭulé*
şî grîū-n saşĭ ñi-l puné;
din şălī sî lasa –
ţuhalī*-n car la Badea
arunca.

Cealu roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

S-o pornit
nouî carî-'mpovăratī,
cu lanţuguri legatī,
cu tei înfăşuratī:
– Cea*, Tuluc*;
hoĭs*, Buluc*,
la moarî la Ciubuc!
Acolo-i iarbî şî belşug!

Da Curva-di-Moarî*,
cînd o văzut atîtea carî

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

în povoarî*,
o pus coada pi schinarī
ş-o fujit în Lunca Marī.
Morărașu, meşter bun
(hătu-i-aş bărbuța-n cur*),
tot striga
şî tremura:
– Na, Morişcî! Na-na-na!
Da de-aişĭ sî lăuda
c-a faşī din douî
ouî
moarî nouî!
– Măi morarī, măi morarī,
hătu-ț maţu cui ti arī!*
Tu nu ti lăuda,
cî eu di barbî te-oi lua,
piştī moarî te-oi arunca
şî apa te-a lua,
cheatra te-a farma!
Morărașu, bun mintios,
o făcut numai şĭoc-
boc
şî o dat moara la loc,
şî dac'-o pălit-o-n gurî,
făina o prins a curî*.

Da curjé-
nu pre curjé,
c-o tot măşinat o lunî,
o lunî ş-o săptămînî,
cu marī şi*
un tăbultoc* ş-o mînî.
Atunşĭ Badea o catat
un argat
blastamat*
ş-o trimăs făina şeea
acasî la Ileana-
Socoleana*,
carī şădī într-on pat
mîndru tarī şî rotat,
cu faţa ghilitî*
şî-n tăt timpu ruminitî,
parc'-ar şi o gîscî friptî
(cic'-o rupt chinjilī patulu
cu oastea-'mparatulu).

Da cîtrī morar
Badea-n scurt cît o crişcat*:
– Pînî jĭoĭ dimineaţa
sî-ñĭ şiī făina-n saşĭ
ca gheaţa!

Taī-aşĭala un cucoş
pintru sporĭ* la coş,
taī ş-o găinî
di sporī la făinî.

Şî pînî jĭoĭ dimineaţa
o fost făina-n saşĭ ca gheaţa.

Argaţî o-'ncarcat nouî carî
cu povarî
ş-o işît cu tăţ din moarî:
– Cea, Tuluc!
Mai hoĭs, Buluc!

Nevasta, cum i-o zărit,
răpidī s-o primenit,
s-o ghilit,
s-o ruminit;
din papuşĭ plĭoscăind,
cu rochiţa fălăind*,
ĭutī-'mbla
şî şerşeta
în camarî
sîtî rarî
di niagarî*
şî din casî
'n altî casî –
una deasî
di matasî
(cu-aşeĭ rarî-'mprăştié,
cu-aşeĭ deasî tăt strînjé).

Cealu roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

Ş-o făcut nevasta
colac rumăn şî frumos
ca faţa lui Hristos*,
cu ñerī ñeruit,
cu dzahar dzăhăruit;
pentru noi,
plugari de-afarî, gătit!

Ş-o rupt în doŭî
şî ni-o dat noŭî,
ş-o rupt în triĭ
ş-o dat şî lu Andriĭ.
Da Andriĭ,
o mîncat-
n-o mîncat,
da di brîu bîcata ş-o leagat
şî pi undī-am tot îmblat,

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

mulţ cînĭ răi ni-o-’ncăirat;
el cu colac îi amăjé
cu nuiaua îi băté
(c-aşă lor li trebué).
Cealu roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

Şî v-am ura, v-am tot ura,
cî vî-ĭ drag a asculta,
da noi nu sîntem
di işĭ-di colé,
da sîntem di la Podu Lung*,
undî trag babili-n jĭug
şî fetilî-n plug;
şî li mîn’-o babî bărbătiî*
cu ochî di şĭocîrliî,
cu puha* di lînî,
cu şfichĭu di sîrmî.
„Ardi-lî, mătuşî, la vinî,
sî ţîî brazda maĭ ghinî!”
(Cî elî, di ajirî şi era,
fujé la hat şî sî culca.)

Şî noi nu-’mblăm dupa
paralî,
da dupa Baba-Prifăcătoarea*,
carî prifaşî lumea şî ţara,
e mana vaşilor*
şî dulceaţa saraşilor;
noi vrem s-o prindim,
s-o luăm di bezărău*,
sî-i trajim cîti-un răsteu*
şî s-o dăm în heleşteu*,
sî sî-’nveţ’-a faşî rău! [1]

Cealu roata, măi băeţ!
Hăăăĭ, hăĭ!

Toamna noastrî ceĭ bogatî
di toatî lumea lăudatî [2] –
dumeavoastrî –
sporĭ în bucatî*!
La mulţ ani cu sanatatî!
Şî ho! Cealu roata, măi băeţ!
Hooo, ho!
Ş-amu, plugu sub păretî
şî plugarî – ’n sat la fetî!

[1] Oraţia dată păstrează destul de clar vechea credinţă în puterea magică a plugarilor-urători de a purifica de relele vrăjitoreşti casa unde se urează („*noi nu-’mblăm dupa paralî*, / *da dupa Baba-Prifăcătoarea*, / *carî prifaşî lumea şî ţara*, / *e mana vaşilor* / *şî dulceaţa saraşilor*; / *noi vrem s-o prindim*, / *s-o luăm di bezărău*, / *sî-i trajim cîti-un răsteu* / *şî s-o dăm în heleşteu*, / *sî sî-’nveţ’-a faşî rău!*”).

[2] Deşi mai puţin explicit, această creaţie populară cuprinde şi un rarisim ecou al timpurilor cînd sărbătorirea Anului Nou se desfăşura toamna, la 1/14 septembrie: „*Toamna noastrî ceĭ bogatî* / *di toatî lumea lăudatî –* / *dumeavoastrî – sporĭ în bucatî!* / *La mulţ ani cu sanatatî!*”.

2) Cunoaşterea vieţii omului şi a mediului natural, cultural şi istoric al societăţii

1961, 21 iunie, s. Băhrineşti, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Barbăscumpă Maria Timofei, 10 ani; cîntec de legănare a pruncului:

Huţa-huţa
pîn’ la nana Măriuţa
şi-’napoi – cu săniuţa;
huuu-ţa!

1961, 30 iunie, s. Negureni, r-nul Teleneşti, RSS Moldovenească, de la Zmuncilă Vera Timofei, 12 ani; cîntec de legănare a pruncului:

Nani, nani, puişor.
Dormi, (Veruţă), somn uşor.
Trece Somnul prin părete,
pe la (Vera) prin ureche.

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

1961, 20 iunie, s. Prajila, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Morogai Galina Fiodor, 10 ani; zicere pentru jocul „De-a mijatca”:

Ñijatca –
patca
ţugurméĭ,
ábri –
hábri
doi miñéĭ;

pérja –
pérja
barabói,
necustrá
cu mărjinóĭ.

1961, 27 iunie, s. Domulgeni, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Paşa Ştefan Gheorghe, 83 de ani; cîntec de dragoste:

Frundzu verdi jişînĭ coapti,
şi-an jisat eu astî noapti,
şi-an jisat în aşternut,
şi-an jisat – nu pot sî uĭt.

Am jisat o copchiliţî
cu păru lasat pi ţîţî;
cît pi ţîţî, cît pi spati,
di m-o scos din sanatati.

1961, 6 august, s. Ţîra, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Coroian Vasilița Andrei, 69 de ani; cîntec-blestem de dragoste:

Foaĭĭ verdī ş-o sulcinî,
nu-ţ paĭ*, bădiţî, ghinī
cî ţ-ai făcut rîs di minī;
cî di tinī cînd ş-or faşī,
ca chiatra tu ti-i disfaşī,
ca malu ti-i măşina,
ca iarba ti-i clătina,
ca roua ti-i scutura,
ca frunza-n vînt tu ti-i usca.
Da-ar Dumnezău o ploaĭĭ,

Murgu* tău să sî hîrţoaĭĭ*,
în pomînt sî ti trînteascî,
mîna stîngî
sî ţ-o frîngî
ş-aşeĭ dreaptî
s’ ţ-o scrînteascî;
sî ţiĭ frîū’ doar cu dinţiĭ,
sî ti vadî şî părinţiĭ;
să sî ñerī orĭşîcarī
cî-ĭ blăstăm di fatî marī.

1961, 24 iunie, s. Ciutuleşti, r-nul Floreşti, RSS Moldovenească, de la Ţurcanu Dochița Ştefan, 79 de ani; strigătură:

Ĭara la noi un scripcarĭ: Pavăl Taşoc. Ş-apî la vo nuntî, numa şi-l audzăĭ:

U-ĭu- ĭú! pi dealu gol,
cî ñireasa n-arī ţol;

cî i-a faşi ñirilī
cînd a tundī cînilī!

1964, 2 mai, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Bînzari Mihail Toma, 50 de ani; strigătură la nuntă:

Hu-ĭu-ĭú, soacrî cei mare,
ţi-am adus cheptănătoare;

nu ştiu, zău, te-a cheptăna
ori la cap te-a scărmăna!

Am auzît-o la Văleni [dreapta Prutului] în zîua di 12 noembrie 1933.

1964, ianuarie, s. Bădragii Noi, r-nul Edineț, RSS Moldovenească, de la Mazureac Serghei Eremia, 22 de ani; cîntec de femeie măritată:

Mazîlaş* cu chica creaţă,
nu mai bate la fereastră,
că nu-s fată, da-s nevastă.

Cînd eram eu fată mare,
primeam şaga dumitale,
da de cînd m-am măritat,
mi-i în grijă de bărbat.

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

1957, 12 iulie, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Ţăruş (colhoznic), vreo 40 de ani; compliment femeii cu copil mic:

Ţi-a fost drag a săruta, fie-ţi drag a legăna.

1964, ianuarie, s. Ciudei (numit şi Mejrécie), r-nul Storojineţ (Bucovina de nord), RSS Ucraineană, de la Bîndĭu Viorica Nicolae, 19 ani; cîntec de viaţă grea:

Sărmana inima mea
cum se scaldă-n voe rea!
Dar la dúşmani rău le pare
că nu se scaldă mái tare.

Frunz'-amară de chirău*,
de-ai şti, maică, traiul meu,
te-ai scula în mezul nopţii
şi mi-ai ruga ceasul morţii.

1953, 4 ianuarie, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Cirimpei Alexei Ilie, 75 de ani; informaţie patronimică:

Şirimpeĭ – numili ista... di la turc sî trajī. [1]

[1] Cum?, de cînd?, ce înseamnă la turci? – întrebări la care informatorul (bunelul meu) nu a putut răspunde. Mai tîrziu, citind la Miron Costin despre un Şirim-bei, m-am gîndit că poate fi adevărată presupunerea bunelului. Din careva motive un moldovean, slujitor la turcii din susul Nistrului, la cetatea Cameniţei, să zicem, sau a Hotinului, a putut fi poreclit de conaţionali *Şirimbei*/*Şirimpei*, devenit cu timpul *Cirimpei*.

1959, 4 februarie, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Cirimpei Alexei Ilie, 81 de ani; legendă toponimică:

O fost unu, Dragan.
Fujé di turşĭ.
Viné cu jitili. Ş-o stătut jitili undi-i bisărica amu.
Drăgăneşti îi încî di pi la Decibal. [1]

[1] Între Decebal şi epoca turcilor în Moldova e o distanţă prea mare, nu putea fi satul cu *acest nume* în timpurile geto-dacilor, însă, arheologic vorbind, localitatea, *cu alt nume*, era desigur (vezi Ion Hîncu, *Vetre strămoşeşti din Republica Moldova*, Chişinău, Ştiinţa, 2003, p. 33).

1960, 4 februarie, s. Drăgăneşti, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Enache Toadre Grigore, 91 de ani;

1) ***informaţie etno-istorică şi toponimică:***

Ap' o fost unu: Ion a Mădăliţîĭ. Îi dzîşeu Dragan. El s-o discălicat aişĭ. (Cî ţînusî turcu aişĭ.)
O vinit cu oi, vaşĭ, boi.
Undi şădi-amu Ionicî a lu Chira (cîtri Gheorghi Chira), era o mojilî. Acoló o fost casa lu Dragan. Pi mojila şeĭa o stătut cu jitili di prima datî. Oili, cum ar şi la Chirenĭ, acolo le-o ţînut. Sî chema Valea Chirenilor, pi urmî.
Dragan o fost can oliacî di talharĭ (cum sî mai dzîşī: haĭduc!). El o dischis* óstrovu* la Soroca.
O murit aişĭ, în sat.

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

O avut copchiĭ, da s-o pitrecut*, nu mai sînt astîdz di-aldi Dragan. (O fost unu: moş Ion Dragan, dogarĭ, din altî jiţî, nu di-aşilora dintîi; aista o murit cam pin o miī nouî sutī patrudzăşĭ.)

2) ***povestire populară*:**

Turşī lasau papuşī pi prispî, cîn întrau în vo casî la o neavastî, sî-ş facî rîs di dînsa.

C-apî dacî omu viné di la deal* şî vidé papuşī pi prispî, nu mai întra în casî; cî dac'-întra, apî turcu aş* îl spintica pi loc.

3) Gîndirea artistică

***1953*, *4 ianuarie*, *s. Drăgăneşti*, *r-nul Sîngerei*, *RSS Moldovenească*, *de la Cirimpei Alexei Ilie*, *75 de ani*; *comparaţie populară*:**

O păţît ca şĭal cari-o trebuit sî fugî noaptea, disculţ, pin şĭurlinĭ*:

„Sus – stelī, jĭos – stelī; vaĭ di tălchilī melī!". [1]

[1] Se zice despre unul care se confruntă inopinat cu mari dificultăţi la realizarea unei acţiuni.

***1954*, *9 ianuarie*, *s. Drăgăneşti*, *r-nul Sîngerei*, *RSS Moldovenească*, *de la Bînzari Ana*, *de vreo 25 de ani*; *trei proverbe*:**

Calu-i cu patru picioare, şi tot se poticneşte (omu, cu două – cum n-a greşi?!).

Frumuşaţa n-o mînînşĭ cu măligî – omu sî şiī Om.

Omului flămînd numa chita* i-'n gînd.

***1958*, *septembrie*, *or. Chişinău*, *RSS Moldovenească*, *de la Babără Ion A.* (*originar din nordul republicii*), *19 ani*; *proverb*:**

Tot ţiganu-şi laudă ciocanu.

***1961*, *20 iunie*, *s. Prajila*, *r-nul Floreşti*, *RSS Moldovenească*, *de la Stan Nicolai Gheorghe*, *11 ani*; *anecdotă*:**

O femeie ducea demîncare prăşitorilor, la deal.

O ajunge un om cu carul, o ia în car, dar ea şedea în car cu desagii plini pe umăr şi mai ţinea şi oala cu borş în braţe.

Omu-i zice:

– De ce nu lepezi, femeie, desagii de pe umăr şi oala din braţe?

– D-apî n-oi mai pune eu chiar totul pe spinarea boilor! Îi de-ajuns că mă duc pe mine.

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

1963, 12 ianuarie, s. Mîndreştii Noi, r-nul Sîngerei, RSS Moldovenească, de la Nastas Olea Alexandru, 49 de ani; anecdotă:

La o masî, cîn' sî-'mpartî carnea la fiicarī, gospodina-l întreabî pe-on ghet pîcalî:
– Măi Pîcalî, da tu şe-ai mînca din pasîrea asta?
– Trupuşoru cu-aripĭoarilī
şî capu cu chişĭoarilī.

1960, 17 ianuarie, s. Tocmagiu (numit şi Tocmazeia), r-nul Grigoriopol (stînga Nistrului), de la Ţurcan Parascovia, 30 de ani; două ghicitori şi un proverb:

Am doaŭî epi: li dizleg – şăd pi loc.
cum li leg – aleargî, (Ochinşilī.) [1]

[1] Peste 28 de ani, în 1988, folcloristul E. Junghietu a cules o variantă a ghicitorii în cauză de la un bărbat de 58 de ani, aceeaşi localitate: „Am doi cai, / Cînd îi leg − fug, / Cînd îi dezleg − stau pe loc. / *Opincile*" (*Folclor românesc de la est de Nistru*…, *vol. II*, *p. 309*).

Di la Prut şî pîn' la minī – / numa niamurĭ de-a Grăchinī. / (Stelilī pi şerĭ.)

Carī sî tem di vrăghiĭ, sî nu samini malai. [1]

[1] După 28 de ani, în 1988, de la aceeaşi (!) informatoare, ajunsă la 70 de ani, a cules acest proverb folcloristul E. Junghietu în varianta: „Dacî s-ar temi toţi di vrăghii, / Apu' nu ar samana malai" (*Folclor românesc de la est de Nistru*…, *vol. II*, *p. 329*).

GLOSAR

acuprinzîşĭ – formă verbală (perfectul simplu de la *a acuprinde*) rar întîlnită în folclor („*cît cu ochī-acuprinzîşĭ*").

aĭ – ani („*nouî epī / di nouî aĭ sterpī*").

aş – tot atunci, momentan („*turcu aş îl spintica*").

argătoĭ – argat puternic, viguros („*Douspreşī pluguri pi brazdî o pornit* / *cu cîtī şăsî boi, / cu doispredzăşī argătoĭ*").

arnăut – grîu cu bobul mare şi lungueţ („*o samanat grîu cu-arnăut*").

Baba-Prifăcătoarea – personaj cu acţiuni distructive, răufăcătoare („*Baba-Prifăcătoarea / carī prifaşī lumea şî ţara, / e mana vaşilor / şî dulceaţa saraşilor*").

Badea – personaj central în oraţiile de cinstire a muncii producătorilor de pîine; stăpîn de moşie (se sprijină în „toiag", i se spune „cucoane", se răsteşte ameninţător unuia dintre morarii de pe moşie), autoritar şi priceput în relaţiile cu oamenii şi animalele; are „gloate" de lucrători-argaţi şi rude, posedă herghelii-tabunuri de cai, cirezi de boi, multe care, pluguri, grape, seceri).

bărbăţiĭ – cu comportament de bărbat aspru, nemilos („*babili-n jĭug / şî fetilī-n plug* / [...] *li mîn'-o babî bărbătiĭ*").

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

bezărăŭ – gît, gîtiță; ceafă („*s-o luăm di bezărăŭ*”).

blastamat (blestemat) – cuminte, ascultător („*Badea o catat / un argat / blastamat*”).

boronă (boroană) – grapă cu dinți de lemn sau de fier („*cu borona boroné*”).

bucatī – recolta de cereale („*dumeavoastrī – / sporĭ în bucatī*”).

Buluc – nume de bou („*hoĭș, Buluc*”).

bumburuzî – buburuză („*fétilī mai mult pun o bumburudzî pi dejit şî-ĭ cîntî*”).

ca faţa lui Hristos – extraordinar, superb („*colac rumăn şî frumos / ca faţa lui Hristos*”).

cal graur – de culoarea graurului, neagră cu picățele albe („*alejī un cal graur*”).

cea – îndemn pentru boi ca să meargă spre dreapta („*Cea, Tuluc*”).

cealu – cuvînt al frazei de îndemn pentru echipa de urători, care, la anumite intervale, au misiunea de a striga puternic imaginarilor boi, înjugați să tragă plugul de arat („*Cealu roata, măi băeț!* / *Hăăăĭ, hăĭ!*”).

chic (pic) – puțin, oleacă („*De-a da Domn’-un chic di vînt*”).

chicățîcî (picătică)– cu picățele („*era una cu rochia chicățîcî*”).

chirău – buruiană cu frunze liniare verzui, dăunătoare plantelor de cultură; pir („*Frunz’-amară de chirău*”).

chişĭor (picior) – vreo 12 snopi aşezați cruciș („*snopu-n chişĭor îl puné*”).

chĭită (pită) – pîine („*La omu flămînd* / *numa chita i-’n gînd*”).

claie – îngrămădire de cîteva picioare de snopi („*din snop – în claĭ*”).

crapî – dezumflă-te („*crapî ca o şicoarĭ*”).

crişcat (crîşcat) – a scrîşnit dinții cu mînie („*Badea-n scurt cît o crişcat*”).

cu marī şi – cu greu; de abia („*o tot măşinat o lunî*,/ […] *cu marī şi* / *un tăbultoc*”).

a **curî** – a curge („*făina o prins a curî*”).

Curva-di-Moarî – personaj folcloric în chip de moară („*Curva-di-Moarî*, / [...] *o văzut*”).

cu soarī – cît îi încă ziuă; pînă a se întuneca de noapte („*s-ajĭungî-n Mojilău cu soarĭ*”).

cute – umflătură („*să face o cute roşă la un chişior*”).

deal – cîmp cultivat, ogor („*dacî omu viné di la deal*”).

Dealu Gararimulu – loc din vechime, de coloratură sacră, sugerînd numele Galileei biblice („*o arat* / *Dealu Gararimulu*”).

druguşoarî – fus mic pentru fir de lînă, cînepă etc. („*încalicî-ti pe-o druguşoarî*”).

fatcă – plasă de pescuit pătrată, prinsă de două arcuri încrucişate cu mîner-prăjină („*cînd prind vo cîțva peştĭ di-odatî* […] *cu fatca*”).

fălăind – foşnind, făcînd mişcări neîntrerupte („*cu rochița fălăind*”).

felezue – curățea de paie şi pleavă grîul desprins din spice („*grîū ñi-l felezué*”).

ghilitî (ghilită) – foarte curat îngrijită („*cu faţa ghilitî*”).

gloată – mulțime de slujitori („*gloata s-o bucurat*”).

hătu-i-aş bărbuța-n cur – sudalmă urîtă („*Morăraşu*, *meşter bun* / (*hătu-i-aş bărbuța-n cur*)”).

hătu-ț maţu cui ti arī! – sudalmă urîtă („*Măi morarī*, *măi morarī*, / *hătu-ț maţu cui ti arī!*”).

heleşteŭ – iaz („*s-o dăm în heleşteŭ*”).

hîrțoaiī – înnebunească („*să sî hîrțoaiī*, / *în pomînt sî ti trînteascî*”).

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

hoara la pînī – specificul recoltării grîului („*babilī bătrînī* / *carī ştiu hoara la pînī*”).

hoĭs – pentru boi ca să meargă spre stînga („*hoĭs, Buluc*”).

Ileana-Socoleana – personaj folcloric („*ş-o trimăs făina şeea* / […] *la Ileana-Socoleana*”).

în povoarî – cu povară, împovărate; încărcate bogat („*atîtea carî* / *în povoarî*”).

jiliştea – suflul, adierea, bătaia („*le-o pus* / *din capîtu pămîntulu*, / *din jiliştea vîntulu*”).

Maica-Preştea – personaj de nuanţă biblică amintind numele Maicii Domnului ca *Precistaĭa* (Preacurată) („*douspreşī merî di aur pi carī / Maica-Preştea i le-o pus în poalî*”).

mana vaşilor – capacitatea vacilor mulgătoare de a avea lapte („*Baba-Prifăcătoarea* / […] *e mana vaşilor*”).

mazîlaş – boiernaş („*Mazîlaş cu chica creaţă*”).

Mojilău (Movilău) – oraş pe malul stîng al Nistrului de Sus, vizavi de Otacii Basarabiei („*ca s-ajĭungî-n Mojilău*”).

Murgu – nume de cal („*pi Múrgu s-o-’ncălicaţ*”; „*Murgu tău să sî hîrţoaiī*”).

neguţat – negociat-cumpărat („*n-o neguţat nimicî*”).

niagarî (năgară) – material din fire lungi şi aspre ale plantei cu acelaşi nume, folosit, probabil, în trecut la confecţionarea sitelor („*şerşeta* / *în camarî* / *sîtî rarî* / *di niagarî*”).

ni sî cheĭī – ni se pierde; este în primejdie („*ţarna* […] *ni sî chéĭī*”).

oa-ca-ca – strigăt de broască („*balta saca*, / *n-audzăĭ un oa-ca-ca*”).

o dischis ostrovu – a fost primul întemniţat („*El o dischis óstrovu la Soroca*”).

odobae – îngrămădire de cîteva clăi („*din claĭ – ’n odobaĭ*”).

ostrov – închisoare („*óstrovu la Soroca*”).

otgon – în afară de la osul frontal; în părţi („*Boī* […] / *cu coarnilī otgon*”).

paī – pară („*nu-ţ paī*, *bădiţî*, *ghinī*”).

Podu Lung – localitate imaginară, cu obiceiuri ciudate („*sîntem di la Podu Lung*, / *undī trag babili-n jĭug / şî fetilī-n plug*”).

pi furatī (pe furate) – fără consimţămîntul [descîntătoarei]; memorizînd în secret [cuvintele şi procedura descîntecelor] („*li-’nvaţam pi furatī*”).

prigon – mijlocul perechii unui rînd („*Boī* […] / *şiĭ din prigon*”).

psînī – se vede că; pare-se („*aşă-ĭ psînī obişeĭu*”).

puhă – biciuşcă („*cu puha di lînī*”).

ravarsa (revărsa) – împrăştia-semăna („*grîū roşu ravarsa* ”).

răsteŭ (resteu) – băţ de încuiat o parte a jugului („*sî-i trajim cîti-un răsteŭ*”).

scărī – piese de metal în care călăreţul îşi sprjină picioarele („*punī şaua di aur* / *cu scărilī di arjint*”).

schinu-voĭniculu (spinul-voinicului) – plantă de leac („*Sî discîntî cu schinu-voĭniculu*”).

sfîntu lu Ion-Machedon – personaje (un *sfînt* şi un *Ion-Machedon*) de natură pseudoreligioasă („*cum s-o bucurat sfîntu lu Ion-Machedon*”).

s-o pitrecut – au murit („*O avut copchiĭ, da s-o pitrecut, nu mai sînt astîdz*”).

sporĭ (spor) – folos, eficienţă, belşug („*Taĭ-aşĭala un cucoş* / *pintru sporĭ la coş*, / *taĭ ş-o găinî* / *di sporĭ la făinî*”).

şicoarī (cicoare) – floare a plantei cu acelaşi nume („*crapî ca o şicoarī*”).

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)

Şĭopîrlaīţî – spirit rău, provocator al îmbolnăvirii cu acelaşi nume, aceasta deosebindu-se de şopîrlaiţa-anghină difterită („*Şĭopîrláīţî* […] / *roata te-a calca*, / *şĭopîrláīţa a saca*").

şĭorpac (ciorpac) – unealtă de pescuit în forma unui sac scurt, ascuţit-conic la fund, prins de o nuia dreaptă rigidă pentru manevrare („*aşĭala aduşī alţ peştĭ* […] *la şĭorpac*").

şĭurlinĭ (ciurlani) – plantă cu tulpina foarte ramificată avînd frunze cu spini („*o trebuit sî fugî noaptea*, *disculţ*, *pin şĭurlinĭ*").

şĭuşĭule – răsucea cupe conice („*din urechi şĭuşĭulé* / *şî grîū-n saşĭ ñi-l puné*").

tabun – „herghelia di cai" (a explicat informatorul oraţiei) („*dă tabunu la ocol*").

tăbultoc – jumătate de sac („*o* […] *măşinat* […] *un tăbultoc*").

tritinat – „adictea un cal di trii anĭ" (a lămurit informatorul) („*o ales cal tritinat*").

Tuluc – nume de bou („*Cea, Tuluc*").

ţarnă (ţarină) – pămînt cultivat („*ţarna noastrî*").

ţuhal – sac („*din şălī sî lasa –* / *ţuhalī-n car la Badea arunca*").

Udmă – spirit nefast care cauzează o umflătură pe corpul omului („*Udmî* […] / *încalicî-ti* […] / *şî crapî*").

Valea Rusalimulu – loc de rezonanţă biblică, amintind străvechiul Ierusalim („*Ş-o arat* […] / *Valea Rusalimulu*").

Constrînşi de rigorile spaţiului permis de revistă unui material, precum şi din cauza indispensabilei *lămuriri orientative* pe cîteva pagini, în această primă probă (I) a *Fragmentelor de tezaur...* predomină textele mici (îndeosebi de limitat în exemple fiind compartimentul Gîndirea artistică); sperăm însă ca probele din alte numere ale RLŞL să atenueze acest neajuns.

BDD-A25954 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:49:06 UTC)